

STANISŁAW ŁOJEWSKI
Akademia Techniczno-Rolnicza w Bydgoszczy

O STANIE MELIORACJI W KRAJU I KIERUNKACH DALSZEGO DZIAŁANIA

Komitet Melioracji PAN przeprowadził w latach 1973—79 kompleksową i wielostronną analizę stanu melioracji w Polsce. Efektem tej analizy była opracowana na początku roku 1980 ekspertyza pt. „O stanie melioracji w kraju i kierunkach dalszego działania”, będąca syntezą szeregu ekspertyz cząstkowych, które zostały opublikowane w roku 1981 w Zeszytach Problemowych Postępów Nauk Rolniczych nr 248.

W związku z zasadniczą zmianą warunków ekonomicznych, społecznych i politycznych kraju w latach 1980—82 powstała potrzeba aktualizacji i weryfikacji wykonanej ekspertyzy. Prace w tym zakresie podjęte w roku 1983 zostały zakończone w roku 1985 wykonaniem 19 ekspertyz cząstkowych z poszczególnych dziedzin nauki i techniki opracowanych przez 30 autorów. Opracowania te zostały złożone do druku w Zeszytach Problemowych Postępów Nauk Rolniczych nr 375.

Wymienione ekspertyzy cząstkowe były podstawą opracowania przez zespół 7 autorów syntezy ekspertyzy (50 stron). Ostateczna wersja syntezy ekspertyzy, po uwzględnieniu wszystkich uwag i wniosków członków Komitetu Melioracji PAN, została przyjęta w dniu 27.02.1985 r. przez Plenum Komitetu Melioracji PAN z udziałem Przewodniczących i Sekretarzy wszystkich Komitetów V Wydziału PAN — Nauk Rolniczych i Leśnych. Synteza ekspertyzy została w roku 1987 uznana przez Wydział Nauk Rolniczych i Leśnych PAN jako oficjalna ekspertyza Polskiej Akademii Nauk i będzie publikowana w odrębnym trybie.

Opracowanie niniejsze jest podsumowaniem i sformułowaniem ogólnych wniosków wynikających z syntezy ekspertyzy.

1. Przy opracowywaniu podstaw naukowych polityki melioracyjnej niezbędne jest uwzględnienie obecnych uwarunkowań społeczno-politycznych i ekonomicznych, a w szczególności: sytuacji kryzysowej kraju i związanych z tym ograniczeń inwestycyjnych i rzeczowych, zmienionych relacji efektywnościowych w ujęciu mikroekonomicznym i makroekonomicznym, zasad reformy gospodarczej, sytuacji w handlu zagranicznym, jak też wzrostu wymagań społecznych w zakresie jakości życia, w tym i środowiska.

Melioracje rolne obecnie, to nie tylko inwestycje antyimportowe ale i element długofalowej strategii o znaczeniu politycznym. Skala obecnych uwarunkowań i ograniczeń wewnętrznych i zewnętrznych kraju wymusza potrzebę istotnego przestawienia polityki melioracyjnej w najbliższych 5—10 latach, przy czym konieczne jest tu równoważenie interesów i ograniczeń krótkookresowych z interesami długofalowego rozwoju. Przy przygotowywaniu długofalowych decyzji gospodarczych w skali kraju i poszczególnych regionów, konieczne jest uwzględnienie znacznego zróżnicowania przestrzennego zarówno warunków przyrodniczych, potrzeb melioracji i stopnia ich obecnego zaspokojenia, potrzeb i możliwości inwestycyjnych oraz struktury agrarnej.

2. Wykonane dotychczas zabiegi i urządzenia wodno-melioracyjne obejmujące 4,4 mln ha gruntów ornyczych oraz 1,9 mln ha użytków zielonych, ok. 0,5 mln ha nawadnianych użytków zielonych oraz 60 tys. ha deszczowni, oraz określony zakres melioracji podstawowych, spełniły w miarę swych możliwości zadanie gospodarcze i społeczno-polityczne, a ich kierunki i stosowane techniki wynikały z aktualnych potrzeb i możliwości rolnictwa i gospodarki narodowej.

Jednakże w stosunku do aktualnych potrzeb kompleksu żywnościowego stan ten jest wciąż niezadowalający ze względu na poziom ich zaspokojenia, przeważający dotychczas ekstensywny profil urządzeń melioracyjnych oraz niski poziom ich eksploatacji i zaniedbania w konserwacji. Szczególnie niepokojący jest fakt przyspieszonej dekapitalizacji urządzeń, z których ok. 900 tys. ha, a więc prawie 15% obszaru zmeliorowanego wymaga natychmiastowej odbudowy czy modernizacji, a aktualny zakres prowadzonych robót nie zapewnia odtworzenia dekapitalizujących się urządzeń.

3. Analiza stanu i skutków melioracji w kraju prowadzi do wniosku o konieczności przejścia poczynąń melioracyjnych w jakościowo nową formę dostosowaną do współczesnych i przyszłych warunków ekonomicznych rolnictwa i środowiska przyrodniczego, z uwzględnieniem zmian jakie powodują i powodować będą różne formy działalności człowieka, nie tylko w skali gospodarstwa rolnego, ale i w skali całych regionów i kraju. Konieczne staje się dokładne rozeznanie wszystkich funkcji spełnianych przez systemy wodnomelioracyjne oraz kwantyfikacji wszystkich rozpatrywanych aspektów działalności (aspektów przyrodniczych, technicznych, ekonomicznych i społecznych), jak również wszystkich użytych zasobów rozpoznawanych szczegółowo przez odrębne dyscypliny naukowe.

4. Programy melioracji muszą stanowić integralną część programu rolnictwa. W związku z tym konieczne jest ustalenie zasad opracowywania programu rozwoju rolnictwa, zwłaszcza w rejonach intensywnie

meliorowanych, jak też form jego realizacji tak, ażeby systemy wodno-melioracyjne były ekonomicznie dostosowane do istniejącej i planowanej infrastruktury gospodarczej rejonów i gospodarstw rolnych i aby skutki wykonanych melioracji były w pełni przez rolnictwo wykorzystane. Zadania analityczne związane z programowaniem melioracji powinny być prowadzone nie tylko w zakresie gospodarczym i hydrologicznym, ale i w zakresie środowiska przyrodniczego. Stąd trzeba obecnie już mówić o melioracjach środowiskowych (ekologiczno-gospodarczych) mających na celu urządzenie całej przestrzeni produkcyjnej.

5. Efekty działalności projektowej zależą w dużym stopniu od właściwego powiązania i wykorzystania danych uzyskanych z kolejnych faz procesu inwestycyjnego: programowania, projektowania, realizacji i eksploatacji systemów i obiektów melioracyjnych. Uzyskane wyniki i wnioski powinny umożliwić odpowiednie etapy projektowania rozumianego jako części o charakterze rozpoznawczym i stopniującym.

Istnieje potrzeba ciągłego doskonalenia podstaw naukowo-technicznych i ekonomicznych projektowania (wytyczne, materiały pomocnicze, normy, normatywy, katalogi itp.).

Projektowanie melioracji powinno być w znacznie szerszym stopniu oparte o kompleksowe studia przewidzianych do melioracji obiektów i obiektów przyległych z odpowiednim uwzględnieniem szeregu zagadnień przyrodniczych i ekonomiczno-rolniczych dotychczas w pracach przedprojektowych nie rozpatrywanych.

Należy dążyć do stworzenia warunków zacieśnienia współpracy, możliwości wymiany doświadczeń, informacji i usług między poszczególnymi biurami projektów.

Wobec prowadzenia działalności projektowej przez szereg jednostek do tego uprawnionych, uzasadnionym wydaje się postulat, aby rozwiązania koncepcyjne i projektowe dużych i średnich przedsięwzięć były realizowane w BPWM, z pozostawieniem ekspertyz i opinii wycinkowych, jak też projektów mniejszych inwestycji innym jednostkom projektowym (zespoły specjalistów, spółdzielnie usługowe, pracownie innych biur projektowych).

6. Moc produkcyjna istniejących przedsiębiorstw wykonawczych jest niewystarczająca dla realizacji nakreślonych potrzeb rozwoju melioracji. W szczególności dotyczy to maszyn i sprzętu melioracyjnego. Przemysł krajowy w niewielkim tylko procencie zaspakaja niezbędne potrzeby. Innym czynnikiem ograniczającym działalność produkcyjną jednostek wykonawczych są braki materiałowe. Dotyczą one szczególnie rurek drenarskich, rur wodociągowych i armatury przemysłowej. Przemysł krajowy jest w stanie zaspokoić występujące potrzeby zaledwie w 40—50%. Istnie-

je więc potrzeba istotnego rozwoju krajowej produkcji podstawowych maszyn i urządzeń melioracyjnych, rurek drenarskich, rur PCW.

Liczba przedsiębiorstw wykonawstwa inwestycyjnego jest obecnie wystarczająca i nie ma potrzeby jej zwiększania.

Dotychczasowy system ekonomiczno-finansowy przedsiębiorstw był zdecydowanie nieprawidłowy i powodował wysoką materiałochłonność, mały udział robocizny własnej, pogoń za wysokim przerobem. Prowadziło to do częstej zmiany załóg i spadku jakości robót. Zasady reformy gospodarczej system ten zmieniły w sposób zasadniczy. Mimo jednak wielu jego pozytywów występuje szereg trudności i mankamentów wymagających rozwiązania, szczególnie w zakresie systemu płacowego i motywacyjnego, warunków socjalno-bytowych na budowach, organizacji i wydajności pracy.

Potencjał przedsiębiorstw melioracyjnych powinien być w pierwszym rzędzie kierowany do wykonywania robót dla potrzeb rolnictwa; podobne środki pozostające w dyspozycji wojewodów przeznaczone na melioracje nie mogą być kierowane na inne cele. Należy uporządkować system zależności przedsiębiorstw od urzędów wojewódzkich, jako organów założycielskich.

7. Niewystarczające nakłady finansowe i rzeczowe na konserwacje i remonty urządzeń melioracyjnych, na tle niedoceniań w gospodarce narodowej problemów eksploatacji, powodują postępującą utratę sprawności i przedwczesną dekapitalizację urządzeń oraz zmniejszenie się powierzchni zmeliorowanych obszarów. Konieczne jest więc dążenie do podniesienia w społecznej świadomości rangi eksploatacji poprzez odpowiednie szkolenie, akcje publikacyjno-propagandowe i działania administracyjne.

Istotnym czynnikiem poprawy stanu eksploatacji jest właściwa organizacja służb eksploatacyjnych na obszarach zmeliorowanych dostosowana do warunków lokalnych oraz przynajmniej dostateczne wyposażenie przedsiębiorstw i spółek wodnych w maszyny i sprzęt mechaniczny do konserwacji i remontów urządzeń melioracyjnych. W działalności inwestycyjnej należy dać pierwszeństwo przedsięwzięciom w zakresie odbudowy i modernizacji systemów wodno-melioracyjnych.

8. Stan rozwoju i zaawansowania badań naukowych jest niewystarczający w stosunku do potrzeb praktyki. Występuje tu wyraźne opóźnienie tak w stosunku do niektórych wyspecjalizowanych potrzeb praktyki krajowej, jak i pozostawanie w tyle w stosunku do osiągnięć zagranicznych. Stan ten jest czynnikiem specyficznego układu organizacyjnego zaplecza, który tworzyły tylko instytut resortowy (IMUZ) i dział gospodarki wodnej IBL oraz zespoły dydaktyczno-badawcze czterech wydziałów akademii rolniczych. W tym układzie w strukturze badań dominowały za-

dania użytkowe bez możliwości rozwijania długofalowych badań podstawowych.

Krajowy potencjał naukowo-badawczy wymaga znacznej rozbudowy, która umożliwiłaby efektywne rozwijanie prac w pełnym cyklu rozwojowym: badania — rozwój — wdrożenie — upowszechnienie. Wymaga to selektywnego sterowania wzrostem stanu kadry oraz wyraźnego wzmocnienia finansowego i rzeczowego poprzez zwłaszcza wyposażenie w aparaturę, sprzęt, urządzenia i zaplecze dla badań eksperymentalnych istniejących jednostek i zespołów badawczych. Przyszłe problemy badawcze w zintegrowanej formie powinny uwzględniać priorytety w zakresie:

- zasobooszczędnych technik melioracyjnych i technologii realizacji robót,
- efektywnej eksploatacji urządzeń i systemów melioracyjnych,
- rozpoznawania warunków siedliskowych i doboru urządzeń technicznych,
- zasad i metod polityki melioracyjnej,
- oddziaływania zabiegów melioracyjnych na środowisko.

9. Analiza koncepcji i zasad szkolenia kadr melioracyjnych z wyższym wykształceniem wykazała, że obecnie działające ośrodki w 4 akademiach rolniczych są w stanie zapewnić wymagany poziom ilościowy i jakościowy absolwentów inżynierów-magistrów-meliorantów. Obecny stan zaawansowania rozwoju melioracji i zaopatrzenia wsi w wodę w kraju, wymaga specjalizowania absolwentów w trzech kierunkach:

- planowania i realizacji inwestycji wodno-melioracyjnych oraz wodociągowo-kanalizacyjnych na wsi,
- prowadzenia efektywnej eksploatacji systemów i urządzeń,
- kształtowania przestrzeni produkcyjnej w rolnictwie na bazie integracji racjonalnego gospodarowania zasobami wodnymi w regionie z przestrzennym i ekologicznym zagospodarowaniem regionu.

Wymagają przy tym wzmocnienia poszczególne ogniwa kształtującego się systemu szkolenia kadry:

- doskonalenie programów i sposobów nauczania na studiach oraz wzmocnienie zaplecza badawczo-laboratoryjnego,
- wzmocnienie i zwiększenie zakresu szkolenia podyplomowego,
- powrót do cyklicznego doskonalenia kadry w formie kursowej.

Szczegółowa ocena potrzeb i możliwości zatrudnienia absolwentów wskazuje na konieczność naboru na studia melioracyjne w skali kraju na poziomie 450—530 osób rocznie.

Materiały nadesłano do redakcji w marcu 1987 r.

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO ROLNICZE I LEŚNE

POLECA

DR ANNA JAKUBIEC, DOC. DR JULIAN JAKUBIEC

UPRAWA ZIEMNIAKÓW O RÓŻNYM PRZEZNACZENIU

Warszawa, 1988, nakład 10 000 egz., stron 100, cena zł 190,—

Jest to wydanie drugie uzupełnione, z serii „Technika-Postęp-Rolnictwo”. Ziemniak jest ważną rośliną uprawianą w Polsce, ponieważ obszarowo zajmuje drugie miejsce, co daje nam także drugie miejsce w świecie. Podkreślić trzeba, że drugie miejsce w świecie pod względem powierzchni, gdyż pod względem wydajności z hektara zajmujemy dopiero 16 miejsce. Mamy więc dużo do zrobienia, aby uzyskać większą wydajność bulw z hektara. Autorzy podkreślają problem strat bulw ziemniaka w czasie ich przechowywania. Te olbrzymie straty pochłaniają aż 350 000 ha upraw. Zest to czynnik wpływający na małą opłacalność produkcji ziemniaka w Polsce.

W niniejszej publikacji Autorzy omówili w bardzo prosty i przystępny sposób, najważniejsze problemy związane z produkcją ziemniaka, e która powinna być prowadzona w kierunkach: produkcji ziemniaków skrobiowych pastewnych, przemysłowych jadalnych i sadzeniaków.

Po krótkim wstępie, gdzie Autorzy omawiają opłacalność produkcji ziemniaków, wymagań co do jakości bulw zależnie od kierunku ich użytkowania, sporo uwagi poświęcono zdrowotności sadzeniaków, gdyż jest to warunek uzyskania dobrej jakości i ilości plonu.

W dalszej części podano najważniejsze zabiegi i prawidłowe ich wykonanie pod uprawę ziemniaka. Omówiono uprawę roli, nawożenie, jakość wysadzanych sadzeniaków oraz ich przygotowanie do sadzenia, dalej podano sposób sadzenia i zabiegi pielęgnacyjne jak również ochronę przed chorobami i szkodnikami. W utrzymaniu zdrowej plantacji ważnym elementem jest dobór materiału zdrowego do wysadzania uprawa odmian odpornych, jak również okresowa wymiana sadzeniaków. Podano dobór środków chemicznych, dawki i terminy ich stosowania w zwalczaniu chorób i szkodników ziemniaka. Pod koniec tego rozdziału podano zbiór i właściwe przechowywanie bulw.

W następnej części publikacji omówiono uprawę ziemniaków skrobiowych oraz uprawę ziemniaków jadalnych. W tabeli podano ważniejsze cechy morfologiczne roślin i bulw ziemniaków jadalnych z zaznaczeniem ich odporności na zarazę ziemniaczaną, oraz wirusy.

W dalszej części podano produkcję sadzeniaków a w ostatnim choroby wirusowe, grzybowe i bakteryjne oraz szkodniki ziemniaka.

Książka zalecana głównie dla producentów ziemniaka, ale mogą z niej korzystać wszyscy, którzy uprawiają ziemniaki nawet w ogródkach.